

ЛІТАРАТУРНЫ ДАДАТАК

Да газэты „САВЕЦКАЯ БЕЛАРУСЬ“

№ 2

ВЫХОДЗІЦЬ 2 РАЗЫ ў МЕСЯЦ

15-ГА ЛЮТАГА

З Ь М Е С Т:

Як разыходзіцца беларуская мастацкая літаратура—**З. Жылуновіч**.—3 поэмы „Змова“—**Андрэй Александровіч**.—Сястра нарыс **Іржы Волькер**.—Ростань верш **Сяргей Фамін**.—Агні апавяданьне **М. Г.**.—Па дарозе верш **Юрка Лявонны**.—Моц пачуцця ў пяснярстве **Максіма Багдановіча**.—**Л. Цьвяткоў**.—Мастацтва народаў СССР.—Як працуе 1-ы беларускі дзяржаўны тэатр.—Бібліяграфія.—Новая беларуская літаратура.

З. Жылуновіч.

ЯК РАЗЫХОДЗІЦА БЕЛАРУСКАЯ МАСТАЦКАЯ ЛІТАРАТУРА.

Да Кастрычнікаўскай рэвалюцыі беларускія пісьменьнікі большаю часткаю трымалі свае творы ў рукапісах. Толькі некаторыя з іх мелі мажлівасць выдаць па адной ці дзве невялічкія кніжачкі. Адзін Янка Купала мог пахваліцца выданьнем ажно пяці зборнікаў сваіх твораў. Гэта былі—„Жалейка“, „Гусляр“, „Адвечная песьня“, „Сон на кургане“ і „Шляхам жыцця“. Апошні зборнік вершаў Янкі Купалы складаў досі ў’ёмісты да чатырохсот старонак, том і выглядаў сапраўднаю тоўстаю кніжкаю. Але гэта была адзіная кніжка на беларускай мове, аб якой можна было пахваліцца. Рэшту кніжак твораў беларускіх пісьменьнікаў складалі невялічкія зборнічкі, больш у шаснаццатую аркуша да ста, стадваццаці старонак. Гэткімі былі: «Песьні жалбы» Якуба Коласа, «Бурганная кветка», «Костанцыі Буйла», «Вянок» М. Багдановіча, «Снапок» А. Паўловіча, «Песьні» Цішкі Гартнага, «Абразкі» З. Бядулі, «Васількі» Ядвігіна Ш. і інш. Нязначныя зусім сродкі, якія меліся ў беларускіх выдавецкіх арганізацыях, большаю часткаю сабраныя з ахвяр сваіх сяброў, не дазвалялі і гэтых тонкіх ды дробных кніжачак выдаваць у вялікім ліку экзэмпляраў... Ды ў той час ня было для гэтага патрэбы. Беларускага чытача мелася ў абмежаванай колькасці, а справы распаўсюджвання кніжкі з-за адсутнасці сродкаў і людзей нельга было як след наладзіць. Фармальна лічылася, што беларускія кніжкі прадаваліся ў Вільні, у Менску, у Віцебску, у Горадні, у Магілёве, у Варшаве, у Кіеве, у Пецярбургу і інш., але іх мала хто куп-

ляў і мала хто бачыў у вокнах магазынаў. Для крамнікаў-перакупчыкаў яны не складалі цікавасці, каб аб іх даваць рэкламу, ці рэкамендаваць чытачу. Мала колькасць беларускага чытача рабіла тое, што і нязначны тыраж беларускае кніжкі не разыходзіўся, а калі і разыходзіўся („Жалейка“, „Вянок“, „Снапок“ і інш), то на працягу досыць доўгага часу. Многа, аднак, беларускіх выданьняў дарэвалюцыйнае піры засталася не распраданымі і іх дапрадалі ўжо ў паслякастрычнікаўскі час. Да гэтых кніжак адносяцца нават выданьні твораў Ф. Багушэвіча, В. Дунін-Марцынкевіча, Я. Лучыны і маладзейшых пісьменьнікаў.

Іначай стала справа з часоў прыходу Савецкае ўлады. Нацыянальная палітыка апошняй прывяла да знішчвання Беларускай Савецкай Рэспублікі, як асобнай дзяржавы, беларуская мова ў якой стала мовай дзяржаўнай. На беларускай мове пачалася вёсціся адукацыя ў школах, яна паступова стала ўваходзіць ў дзяржаўнае жыццё краіны. Дзякуючы гэтаму шпаркаю хадом пасунулася наперад развіццё беларускае культуры і навукі. Адначасна значна падняўся агульны ўзровень беларускіх працоўных гушчаў. Нашлася вялікая патрэба ў беларускай кніжцы і паступова пачаў расці на яе попыт з боку колькасна павялічанага чытача. Апошні раз-ад-разу сваю цікавасць да беларускае кніжкі змяніў на неабходнасць яе, і ўжо вялікі кадр маецца гэткага беларускага чытача, які наперад стаўляе кніжцы расійскай—беларускую кніжку.

Гэтыя абставіны вымусілі паступова ад кустарнага, выпадковага спосабу вытворчасці беларускае кніжкі перайсці да плянавага ў рэспубліканскіх памерах выдавецтва. Пачынаючы з 1921 г., калі першыя выданьні беларускіх кніжак прыйшлі згатовіць у Бэрліне, беларуская выдавецкая справа прайшла праз ведамсць веныя выдавецкія аддзелы, кааперацыйнае выдавецтва праз «Савецкая Беларусь» і сыпынілася на Беларускай Дзяржаўнай Выдавецтве. Ад пятнаццаці-дваццаці назоў кніжак, куды ўваходзілі падручнікі, кнігі па розных пытаньнях і мастацкая літаратура, выдавецкі плян Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва ўжо з першага году (1924-25) вырас да 142 назваў, ці 873 друкаваных аркушы ў ліку 1.559.500 экз., К мінуламу 1926-1927 г. лік назваў беларускіх выданьняў Беларускага Дзяржаўнага Выдавецтва падняўся ажно да 166 назваў, ці 1.339 друкаваных аркушаў. У гэтым ліку процант мастацкае літаратуры, якая, галоўным чынам, нас цікавіць, нясупынна паднімаўся. Калі ў працягу 1921-1922 г. вышла з друку шэсьць-сем кніжак твораў трох-чатырох аўтараў („Песьні працы і змаганьня“ і „Вацківа Воля“—Ц. Гартнага, «Завіруха» і «Босыя на вогнішчы» М. Чарота, «Казкі жыцця» і «Водгульле» Я. Коласа і яшчэ адна-дзве), то ў 1926-27 г. выдана звыш ста друкаваных аркушаў мастацкае літаратуры ў адным БДВ. Вялікую колькасць апошняй выдала аб’яднаньне пісьменьнікаў «Маладняк» і іншыя арганізацыі. Адзначаны тэмп росту беларускіх выданьняў наогул і прыватна беларус-

кай мастацкай літаратуры ясьней усяго сьведчыць і аб росьце колькасці беларускага чытача і аб яго попыту на творы беларускіх пісьменьнікаў. Гэты попыт аднак у значнай меры паралізуецца яшчэ пэрым шэрагам прычын, пакуль перашкаджаючых нармальнаму збыту беларускае кніжкі. Прычыны маюцца дваякага характару. Адны з іх трэба аднесці да катэгорыі, як-бы сказаць, унутранага характару, другія — знадворнага. Да першых адносіцца: недастатковая колькасць назваў беларускае кніжкі (мастацкае літаратуры можна налічыць да ста назоў, сялянскае крыху менш, падручнікаў яшчэ менш, кніжак на іншых адзелах яшчэ мейш) слабае параўнальнае попыту папаўненьне навінкамі беларускае паліцы, адсутнасць належнай зацікаўленасці ў справе прасування беларускае кніжкі (апроч падручніка) і часткаю (агульная для ўсіх кніг, як беларускіх, гэтак расейскіх і украінскіх) даражыня кніжкі. Да другой катэгорыі прычын, якія мяшаюць распаўсюджанню беларускае кніжкі, належаць: прывычка да расейскае кніжкі вялікае колькасці грамадскага беларускага насельніцтва, атрымаўшага асвету на расейскай мове, недаверра да беларускай літаратуры, захаваная ў акрэсленай часткі беларускага жыхарства, загрузанасць працаю некаторага слою чытачоў з партыйнага і савецкага актыўна, і пасыўная варожасць, сьвядомая і несьвядомая, да беларускае кніжкі ў публічных адміністрацыях, на свайму стаілі і заняткам, маючых уплыў у гэтай адлегласці. Тут трэба заўважыць хоць бы на беларускае прадстаўніцтва контрагентства друку, якое ўпарта ня прымае крокаў да таго, каб беларуская кніжка была на беларускіх станцыях чыгунак, у кіёсках і інш. Адбіваецца, зразумела, на пасьпешным ходзе прасування беларускае кніжкі і неналаджанасць адпаведнае працы ў таварыстве «Кніга—вясны», у кааператывах. Далей, ня могуць спрыяць гэтаму і выпадкі падобныя тым, якія мелі месца ў Чачэрскім раёне (Гомельскай акр.) і ў самым Гомелі. У Чачэрскім раёне, дык прадсядатель райіспалкома забараніў вясці перапіскі з сельсаветамі на беларускай мове, а ў Гомелі інспектар працы не зацвердзіў правілаў унутранага распарадку, вывешаных у паштовай канторы на беларускай мове; ён аўтарытэтна вядзе перапіска іх на расейскую мову.

Ня глядзячы на ўсе пералічаныя прычыны, беларуская кніжка расходзіцца зусім ня менш, як расейскія, украінскія, ці хоць-бы й чэская кніжка. Не бяручы на ўвагу падручніка, які ў год разыходзіцца часта па два выданні лікам некалькі дзесяткаў тысяч

экзэмпляраў, трэба заўважыць, што і мастацкая літаратура не адстае ў разыходзе ад памянёных літаратурных выданняў. Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва ня друкуе мастацкіх твораў меней 3000 экз. (сярэднім). Між тым, украінскі сярэдні тыраж ня вышэй чатырох тысяч. Мала абганяе і расейскі тыраж, які можна сярэднім узяць за 7000—8000 тыс. Праўда, памянёны тыраж расейскае літаратуры, маючы ўсесаюзнага чытача і многавяковую гісторыю культурнага разьвіцця, разыходзіцца ў восем месяцаў, у год, а беларускі у 3000 экз.—звычайна ў два гады. Але, згодна аўтарытэтнаму пасьведчанню, якому нельга ня верыць*), у Чэхіі, а часта і ў Нямеччыне трох—чатырохтысячны тыраж разыходзіцца марудней, як у год. Разыходжаньне беларускае мастацкае літаратуры, гэтак чынам, лічыцца далёка не слабым. Каб ня быць голаслоўным, мы прывядзем наступныя лічбы на распаўсюджваньню беларускае мастацкае літаратуры. Гэтак—першы том твораў Янкi Купалы, выданы ў 1925 годзе ў ліку 3000 экз., разьшоўся менш як у два гады. Яго-ж другі том, выпушчаны ў сьвет у 1926 г. у ліку 3000 экз., да гэтага часу разьшоўся ў дзьвюх з лішнім тысячах. «Спадчына» з 1924 г. па канец 1927 г. 3500 экз. «Новая Зямля» Якуба Коласа з 1923 г. па 1927 год прадаана ў ліку 4000 экз. «Сымон Музыка» з 1925 г. па 1927 г.—у ліку таксама 4000 экз. «На прасторах жыцьця» з 1926 г.—у ліку 2250 экз. «Сокі паліны» другая частка Ц. Гартнага з 1926 г. па сёньнешні дзень разьшлася ў ліку 2500 экз. Яго-ж «Сокі паліны» першая частка за тэрмін з 1923 г. да гэтага часу—4200 экз. «Трэскі на хвалях» з 1924 г. па 1926 г.—3000 экз. і другога выданьня з пачатку 1927 г. па люты бягучага году 1800 экз. «Прысады» за 3 месяцы—1500 экз. За той самы тэрмін «Веснаход» М. Чарота распаўсюджаны—у першым выданьні 3000 экз. і ў другім 2000 экз. М. Зарэцкага «У віры жыцьця» на працягу адпаведнага часу першым выданьнем 3000 і другім 1100 экз. «Назлом» Нёманскага з 1925 па люты 1928 г.—2500 экз. і г. д.

Пералічаныя кнігі адносяцца да таўстых і дарагіх кніжак. Кошт іх хістаецца ад 1 р. да 2 р. 50 коп. за экзэмпляр. Калі мы возьмем таўнейшую кніжку, то колькасць іх разыходжаньня куды большая.

Для прыкладу «Босыя на вогнішчы» М. Чарота з 1922 г. па бягучы

*) Будучы за рубяжом, нам аб гэтым казалі самі пісьменьнікі, як: Л. Лайцэн, Я. Гора, У. Капліцкі, І. Бехер і інш.

момант разьшлася ў ліку да 18.000 экз., «Беларусь лапцюжная» — за год калі 3000 экз., «Марына» — з 1925 году да 1928 г.—4000 экз.

«Два» А. Вольнага за тры гады з лішнім—прадана ў колькасці 6000 экз. «Голы звер» М. Зарэцкага за два гады—3700 экз. «Над сонцам» 3100 экз., «Безназоўная» Янкi Купалы за два гады з паловаю (1925-1927 г.)—3000 экз. Якуба Коласа ў гэты прыблізна пэрыяд распаўсюджана «Крок за крокам» і «У ціхай вадзе» па 4000 экз. Ц. Гартнага ў той час «Урачыстасьць» прадаана ў 4000 экз. «Песьні працы і змаганьня» з 1923 году па люты бягучага году—6700 экз. «Барвенак» А. Гурло з 1924 году да паловы 1927 г.—3000 экз. «Угрунь» А. Александровіча за тры месяцы пайшло 1000 экз. «На Менскім бруку» — у два гады 2000 экз. Зборнікі вершаў А. Дудара «Шанхайскі шоўк», «Беларусь бунтарская» і «Сонечнымі сьцежкамі» разьшліся па 2000 экз. таксама на працягу двух гадоў і г. д. Дэкляматы «Чырвоны Дудар» за тры гады быў прадааны ў ліку 4000 экз. Яшчэ хутчэй разыходзіліся выпісы з беларускае літаратуры і зборнікі п'ес. У дадатак да гэтага творы беларускіх пісьменьнікаў мелі шырокае распаўсюджаньне праз многалікія хрыстаматыі, у якіх часта зьмяшчаліся цалкам намы («Босыя на вогнішчы») і апавяданьні.

Але, як бы ні былі эфэктныя прыведзеныя лічбы разыходу твораў беларускіх пісьменьнікаў, яны пакідаюць жадаць лепшага. Наказаны лік кніжак, бязуюна, ня можа нас задаволіць.

Мастацкая беларуская літаратура як і наогул беларуская кніжка на розных пытаньнях, павінна разыходзіцца ў значна большай колькасці экзэмпляраў. Нельга сумнявацца, што гэта будзе. Узяты камуністычнаю партыйна курс на ўздым культурнага стану рабочых і сялян Савецкага Саюзу а таксама няухільная ралучасць у правядзеньні нацыянальнае палітыкі—дарукаю таму. У выніку гэтага наступова зьнікне і цэлы рад тых прычын, якія перашкодзіць прасуваньню ў насельніцстве беларускае кніжкі. Траба спадзявацца, што раней ці пазней, а яна набудзе свайм мейсам збыту і адарванню ад Савецкае Беларусі Заходнюю Беларусь і беларускія раёны ў Латвіі.

Усе пералічаныя магчымасьці на гэтулькі вялікія і завабныя, што разьвіццю беларускай літаратуры забяспечваюць яны поўны посьпех і нясушчыны наступ наперад.

3 ПОЭМЫ „ЗМОВА“*)

6.

Прабеглі дні на крыльях сакаліных
і рассыпаліся зорамі ўначы.
Марыля ўстала. Бедная дзяўчына!

— Пялёгка гора лютае змагчы.
Сьцюдзёны вечер вые дзікім воем,
Слабое сэрца скручвае агонь.
Слоў няма. Надломана здароўе.
Куды ісьці?
Куды і да каго?..
І задумная ішла... глухім завулкам,
на Заграднай знаёмыя жывуць:
— можа ўдасца там знайсці пры-
тулак,

можа прымуць, згінуць не дадуць...
І як птушкі, думанькі крыляцца:
„Можа прымуць, згінуць не да-
дуць...“
Мне адно, знайсці-б мне толькі працу,
не наракала-б я ніколі на бяду.
А прыедзе любы мой, адзіны,
сьцежкай ічаснаю з ім пойдзем у
жыцьці»...

Хто пачуе шэlest дум дзяўчыны?
Хто паможа ічасьце ёй знайсці?

І раптам здзіўлена Марыля задрожэла,
яе сьнінш, нагнаўшы, санітар:
«Куда вы ідзіце? Шьода вас...
Будзьце смелай,—
хадзем са мной,
прымеце гэты дар...
Знайшоў прытулак вам,
знайшоў вам я знаёмых,
пашто блукаць завулкамі, бяздом-
най?..»

Схіліла галаву...

Сьлёзы наплылі...

Пайшлі.

7.

Санітар—
Аўзор Дарубавілі
жыве багата ў гэткі трудны час!
Аб ім шапталіся, казалі-гаварылі,
«нешта ёсьць»—насілася ня раз.
І даўно вісяць на вуснах чуткі
быццам недзе нейкі заговор,
панавалі—слылі гутаркі—пагудкі...
Шыта-крыта хітра працу веў Аўзор
і яшчэ ніхто ня чуў ні разу,
што пад прозьвішчам чужым
схаваўся ён.
Што былі памешчык ён Каўказу,
прафэсыянальны шпіён.

Адны жывуць з пайка
і гэтак многа!
Сядзяць бяз хлеба й не адзін дзянёк!
А ў Дарубавілі—хлеб,

штодня «бэфстроган»
і для апэтыту—«дубнячок».
Ён далары—з ласкаю прыветнай
атрымоўвае за «пару пёплых слоў»,
а словы простыя—каротка і канкрэтна:
колькі ў нас адзетых,
колькі без штаноў.

Дзе ў акрузе войска размясьцілі.
Як узброены Чырвоны гарнізон.
Весткі гэтыя збіраў Дарубавілі—
прафэсыянальны шпіён.

8.

Жыла ня ў роскошы, з маленства гэтак
звыкла
штодня за працай час праводзіць свой.
І на дванаццаць вушак лапці з лыка
насіла, бедная, і ўлетку і зімой.

І пазнала гора, сьлёзы прамівала
праклінала ў сэрцы долю і жыцьцё.
Родную матулю лютаю навалай
ў распачы забрала
сьмёртнае стацьцё.

Засталася з бацькам, разам працавала,
караталі гора, змрочныя гады.
Зьвісла зноў навала,
і забрала бацьку,
грудзі зноў прадаўлены зьмётані бяды.

Завіліся думкі, расьцьвілі імгненны.
О, жыцьцё!
Як дорага вырвацца ў прастор!
Завіліся думкі, думкі-лятучыя;
таямнічым станам стаў прад ёй Аўзор..

Час прабег...
Яна ў Дарубавілі
і як быццам змушана жонкай стаць
яго.

Кроў струменіць, б'ецца кроў у жылах,
сэрца скручвае трывогаю агонь.

Навакол руіны, прогаладзь пануе,
за кавак хлеба вечныя чаргі,—
іх яна ня ведае, толькі сэрцам чуе—
не Аўзор ёй пара, ой, другі, другі...

Сэрца быццам плача, гырвацца імгненца,
вырвацца і ўзняцца да свабодных зор.
Ой, ня любы сэрцу,
цемназоры горац,

Заўладаць-жа ёю рвецца ўжо Аўзор.
За вакном Марылька, быццам у падоне,
і зазьвялі скроні,
як расой трава.
— Эх, жыцьцё праклятае!..

І на падаконьнік
беднае дзяўчыны звівіла галава.

9.

Лісьце пажоўклае шастае вечер,
сьцелецца вечар, зямлі пазалот!..

У «зубо-врачебным» глухім габінэце
збіраюцца
на сход.

Старшыня—Аўзор Дарубавілі,
Ськратар—дышкан Фарьон.
Ну, а члены (шмат панахадзіла)
на шпіёне—шпіён.
І стаўшы ля «зубо-врачебного» стала,
Аўзор Дарубавілі прачытаў даклад:
— Павы, збірайма болей сіл!

Настаў рашучай схваткі момант!
Разьбіць нам трэба бальшавіцкі тыл,
тыл чырвоны быць павінен зломан!
І толькі так. І з гэтай цьвёрдай мэтай
жыцьця і грошай нам не шкадаваць.
Паралізаваць! Атручываць саветы.
Вось над чым задумацца павінна галава.

І кожны крок савецкіх камітэтаў
абавязкова—нашая далонь
павінна сьцяць, а і таму ў саветах
і мы павінны быць і што-б там ні было!
Камуністам сьмерць! Збірайма болей
сіл!..

(Дантыст дадаў: у гэтым наша змова!
Дышкан кінуў: спаралізуем тыл!..)
Хто прэсьціць слова?
— Я! Дазвольце? (Слова ўзяў гандляр,
асіплым голасам, нібы пасля хваробы).

— Учора, бачыце, мясцовы камісар
зрабіў з чакістамі ў мяне дэталны
вобьск.

І, ой, бяда! Ці-ж лёгка расказаць!
Пазабіралі золата, далары.
Людзі ёсьць, таму—ліквідаваць,
я прапаную, ката-камісара...

— Рабіце ўсё!
Ажыцьцяўляйце мэту!
За намі пойдзе верны нам народ!
Выведвайце, што робіцца ў саветаў!

Зачыняем сход.

10.

О, колькі радасьці, о, ічасьце неўзнарок.
Аўзор Марільку шле ў суседні гарадок.
О, колькі радасьці! Марыля ўбачыць
сьвет—

Аўзор праз дзеўчыну сакрэтны шле
пакет!..

Імчыць цягнік... калоціцца вагон.
Марылька і ня ведае, што і яна шпіён.

(Працяг будзе).

*) Пачатак гл. „Літ. дадатак“ № 1.

Іржы Волькер.

С Я С Т Р А.

Змяшчаем невялікі нарыс Іржы Волькера, таленавітага часнага пралетарскага пісьменьніка-намуніста, які памёр на 24-м годзе свайго жыцця ад сухотаў.

Мая каханая, ты цалкам, як любая наці, бо ад каханья народзіцца ў нас дзіцятка. А між тым, пакуль яшчэ захавана пад тваім сэрцам, як званочак пад чырвоным званам, раскажу табе адну з тысячы прыгод. Кажуць, што навакол цяжарных жанчын павінны быць толькі прыгожыя гутаркі, але я пачну гутаркі сумныя і забытыя, як непатрэбныя зэдлікі ў гатэлі, таму і нашыя дзеці прыдуць на свет не для свайго здавольнення, а для выратаваньня ўсяго сьвету.

Была гэта мая сястра, што дзіцем была падобна на ўсе кветкі. Ня ведаю, як называюцца дзеці, бо ня ведаю, як усе кветкі называюцца. Забаўлялася цагляным пеўнікам і шпулькаю ад нітак. Эх, гэта небяспечна для дзяцей! Дзеці бедакоў маюць вельмі вялікую фантазію. Дзеці бедакоў могуць рабіць пуды. Цагляныя пеўнікі і шпулькі могуць абярнуцца ў іхніх руках у дзядоў, салдатаў і найпрыгажэйшых ляляк.

Але па мосьце ходзяць жабракі. Гэта—хадзячыя комівы, а вочы маюць, як дым. Сястрычка, ва ўсіх пакоях халодна, калі мы маем 16 гадоў, калі ня хочам ні дзядоў, ні ляляк. А каб мы маглі хацець салдатаў, дык трэба мець вельмі цёплыя і чырвоныя вусны, вострыя ножкі, як шаблі, а грудзі, як дзьве зоркі.

— Паненачка, можа-б я праводзіў вас?

На сьвеце ёсьць два месцы: памяшканьне і заля для скокаў. Заля для скокаў круціцца так шпарка, як сьвет, а ёсьць там шмат пораху, прыгожасьці і мужчын з бліскучымі вачыма. Памяшканьне, вось вакно, разрыпаны ложка і дзьве жоўтыя матчыны рукі, зусім змораныя.

— Адвядзецце мяне дадому!

Гэта было-б балюча для сястры. Чалавек заўсёды зводзіць сябе з лепшага на горшае.

Салдат, ноч і дзяўчына. Сястра, гэтаю ноччу дзеюцца яшчэ пуды. Узяць іх у свае рукі і ператворацца яны ў шпульку або ляльку з блакітнымі вачыма. Але ўсё гэта нікчэмнасьць. Ёдом ад лепшага да горшага.

Салдат,—вазьмеце мяне ў рукі!

Салдат—забаўляйцеся!

Ці вы бачылі жанчыну, якая ня была-б падобна на рану? Я ня бачыў яе ніколі. Такое жанчыны няма. Падобны яны да рац, бо любяць нажы. Любяць нажы таму, што калі пачыр-

ванеюць ад крыві, дык сьвецяць яснаей за ўсе сонцы і месяц разам. Дарослым людзям на сьвеце хутка ўсё здакучвае. Здакучвае ім і сонца і месяц разам. Я бачыў жанчын, якія былі падобны на дарослых людзей.

Сястрычка, сумна плакаць пад газавым ліхтаром. Малыя ўжо не малююць вас сёньня.

Салдат каза:—Паненачка, каб вы не кахалі мяне, я даў-бы вам 20 часкі карон.

Сястра адказвае.—Я ўжо не кахаю вас, салдат, але ўсе людзі так робяць.

Пасьля таго мінула некалькі гадоў. Кожны год мае 52 тыдні і 365 дзён. У канцы кожнага тыдню была забава, а ў канцы кожнага дня—памяшканьне. Рэшта належыла машыне для шыва.

Адночы прышоў работнік. Меў чорны капялюш і зарослыя рукі. Сказаў сястры:

— Вазьму вас за жонку.

Сястра глянула на цагляныя пеўнікі і шпулькі. Потым узяла яго за руку і вывела далёка за горад. За горадам, сярод пылу, стала сястра між збожжам і небам.

— Я хвораю,—прамовіла ціхутка.

— Самае горшае гэта, што ня будзе ў нас дзяцей,—адказаў сумным голасам работнік і хацеў заспакоіць яе.

Сястра пайшла за яго замуж і ня плакала, калі біў яе. Садзілася ля вакна і думала сабе:

Жыцьцё—гэта толькі вялікі пераход спраў. Справы прыдуць і справы адойдуць, а чалавек ёсьць тое, што знаходзіцца між імі.

У той час гулялі пад вакном дзеці і паказвалі пальчыкамі ў неба. Гэта было цяжка сястры. Яшчэ цяжэй было ёй, што ня выказала ў голас сваіх думак пра жыцьцё. А потым: нарадзіўся я і кугакаў у ляльцы так, каб ніто гэтага ня чуў, нават я сам.

Але здарылася, што да нас зайшоў чорт. Забраў ад нас сястру і 2 гады хадзіў з ёю па вуліцах, харчэўнях і кавярнях. Нават на сьвяты вечар ня пусціў яе да нас. Вадзіў да яе сотні людзей, якія павучалі новай філёзофіі.

Адночы спаткалася сястра з адным паэтам. Плаціў за яе гарэлку і слухаў апавяданьні пра яе прыгоды ды заліваў усё ў квіжку з шкураю вокладкаю.

— Любая таварышка, цяжка было ваша жыцьцё, раскажэце-ж мне пра свае павуты і радаьці.

— Не шкадуйце мяне так, пане. Бо выглядае так, нібы я вельмі няшчасная. Якая сентыментальнасьць! Толькі аброслая жырам псыхалёгія кажа, што гэтыя жанчыны і старыя павоі гэта—няшчасныя стварэньні. Як бачыце, я зусім спакойна. Спакойна, як увесь сьвет каля вас. Здаецца мне, што вам гэта прыкра. Людзі любяць спачуваньні да сябе, бо гэта кажа, што і другі мае боль. Пра боль можа гаварыць толькі той, хто парэзаў палец і ня мае ўвечары чаго рабіць. Рана пра боль ніколі не гаворыць, бо яна ўжо не адчувае нічога. Нарэшце тое, што павінна быць, для вас ужо ўсёроўна.

Паэта глянуў на яе і заўважыў, што яна мёртвая.

— Забойства!—сказаў сам сабе і хутка пайшоў у горад.

Горад быў перапоўнены шылдамі людзьмі і аўтамабілямі. Шмат мёртвых, якія яшчэ ня былі пахаваны, хадзілі туды і сюды. Тумбы былі залеплены згары данізу плякатамі: кіно, конскія выперадкі, тэатры, сходы і скокі. Былі тыя сірэны, што корчыліся на рагох вуліц і сьпявалі.

Паэту было вельмі халодна і ён адчуў, што забыў усе свае паэзіі. Калі падняў руку, каб наставіць каўнер і адкінуў запісную кніжку з шкураю вокладкаю, з радасьцю пазнаў, што ён зьяўляецца звычайным чалавекам. Звычайна-ж чалавек мае толькі адну тугу: выратаваць жыцьцё. Не затрымліваючыся, напісаў:

Абвестка.

На гэтым месцы забіта жанчына. Выявілася, што ўкралі ў яе сэрца, вочы і вусны. Яе труп разьнесен па ўсіх хатах усёго сьвету. Забойца павінен быць пакараны.

Жывыя ўсіх краёў, злучайцеся!

Чалавек.

Абвестку прыбіў на рагу 3 сьлязьмі: каханьня, нянавісьці і надзеі.

Жывыя зьбягаюцца. Белыя хмаркі, дрэвы і людзі. Усе аколцы, гэта адзін голас. Неба і зямля, гэта двое вачэй, што чытаюць.

І ў той момант, мая любая, пакахаў я цябе.

Няхай-жа мова твая будзе: так, так, не, не.

Сяргей Фамін.

РОСТАНЬ.

Другі званок.
І пошчакам знаёмым
рассыпалася на перону джож.
Чагосьці едзе ты ў далёкі Гомель
і смутак твой
апошні раз—прыгож...

Агні... Агні...
За сінімі агнямі
цягнік схаваецца
ў вачны прастор...
Апошні раз
руку пажмеш напамяць...
Замоўе званок...
Адчынен семафор...

Апсінняе:
— Бывай, здарова!..
Бывай!
Не забывай... Пішы...

І ледзянеюць
неяк дзіўна словы,
і цяжка так
на зморанай душы...

Хацелася
так многа расказаць—
і неяк дзіўна:
не хапіла слоў.
Загуў гудок,
і плаўна за вакзал
паплыў цягнік,
і рэйкі замяло.

Хацелася вярнуць,
хацелася крычаць.
А поезд плыў
і таў ў імгле.
Вось жаль знаёмая
звалілася з пляча

і мах рукі—
і на адказ—усьлед.

Уляціць вясна.
І новых лятуденьняў
там дзіўна завяецца дзераза,
і я прыду з вусьмешкаю, бяз цені
ізноў сюды на радасны вакзал.

Спаткаемся
У душы—загіне кволасьць.
Прыхілімся
і скажам проста так:
— Вітай, Сяргей!
Я стала—камсамолькай!
І я скажу,
што камсамольцам стаў.

1927 г.

А Г Н І.

На станцыю Тайга прыехаў я начою
і мусіў доўга чакаць.

Калі я выйшаў на перон, надвор'е
было ўжо золкае. Пачынала разьвідня-
ваць.

Страшэнна даўгі цягнік з няпрыго-
жых вагонаў чацьвертае клясы, шчэп-
леных з таварнымі вагонамі і пустымі
і нагруканымі вагонамі—пляцформамі,
распцягнуўся на троху воддальнай ад
вакзалу калейцы, і каля яго было ўжо
пуста, бо пасадка канчалася.

Стаялі рэдкія праваднікі. Я ішоў
уздоўж цягніка, і на маё запытаньне,
ці можна ў гэты вагон сесці, кожны
праваднік неахвотна, не павярнуўшыся,
адказаў: «Местоф нет!»—і яшчэ больш
гнуўся ў начавым летнім сібірскім хо-
ладзе з ліхтаром у спушчанай руцэ.

У самым канцы, у крайні вагон,
хацелі былі сесці украінскія сяляне ў
саламяных брылёх, але праваднік і тут
ня пушчаў іх і крычаў: «Местоф нет,
квартыят вам!..»

Яны моўчкі завярнуліся і пайшлі
ізноў уздоўж усяго цягніка. А я няў-
мысля палез у гэты вагон, ня глядя-
чы на растапранага правадніка, і ён
мімаволі адхінуўся, каб даць мне
прайсці, і іншым голасам, памаўчаў-
шы, сказаў у мяне за сьпінаю: „Разь-
лягліся там... Пацясьніце каго-небудзь,
ато стаяць прыдзеца“.

Увайшоўшы, я ўбачыў, што запраў-
ды тут шмат разьляглося, як у пляц-
картным.

Ад выпітых у буфэце дзвюх шкля-
нак моцнае гарбаты спаць мне не ха-
целася. Я прысеў з крайчыку ў адным
аддзяленьні, дзе апрача цёмнага вагон-

нае сьвечкі ў ліхтары над дзвьярмі,
гарэла сьвечка на століку, прылеп-
ная пасажырамі.

Паветра ў вагоне было такое, што
ня было чым дыхаць, хоць ты заду-
шыся; вокны-ж усе былі глуха зачы-
неныя.

Упоцёмку людзі храпелі і сонна каш-
лялі, дзеці часта капрысілі і хныкалі,
часам усё цішэла і зусім сьціхала.
Прышоў час адпраўкі, а цягнік стаяў
яшчэ, як мёртвы.

Там, дзе я сеў, на лаўцы супраць
мяне ляжаў мужчына-рабочы, а ля
яго, у нагах, бліжэй да праходу, сяд-
зела жонка з дзіцяцем, у беднай, змы-
тай блюзцы, востраносенка жанчына.
Сядзіць, прачнуўшыся. Дзіця турбуюць
мухі, яна ня дужа адганяе, жве смаду,
як усякая прыродная сібярэчка, і слу-
хае, што кажудь чырвонаармейцы ля
вакна.

Цягнік нарэшце, як-бы неспадзявана,
рыквуў дзікім голасам, дыргануў, за-
скрыгаў, заскрыпеў, спыніўся, ізноў-ткі
крануўся, і мы зусім паехалі.

Чырвонаармейцы сядзяць на лаўцы
ля вакна, пад паліцаю, на якой сьніць
яшчэ адзін, трэці, іхны таварыш. Яны
радыя, што з імі гамоніць жанчына,
і ахвотна і далікатна самі гамоняць.
Едуць яны ў водпусе.

Яны яшчэ маладыя хлопцы, хаця
ўжо цьвёрдыя з голасу і з твару, і я
ня ведаю, ці яны з чужых слоў ці з
свайго бачаньня апавядаюць аб тым,
як страшэнна здэкаваліся калчакі-
цы з рабочых і чырвонаармейцаў: во-
чы выкальвалі, шэмпаламі білі.

Тады і яна, паслухаўшы, пачала ка-
заць, што ў Бачкароў, адкуль яна
зайшла замуж у Чарамхова, калчакі-
цы за некалькі расстрэленых чырво-
ных (я не дачуў за колькі) плацілі
па 25 рублёў. Дык знаходзіліся сволачы,
што наперабой ірваліся да здэкаў,
каб зарабіць: мая чарга, мая чарга!..

— Утречком пайдзеш, а уж іх кга-
ра навалена...—і ўсьміхнулася жудасна,
быццам бачачы.

На гэтым месцы яе слоў завару-
шыўся незадаволены муж, бо яна бу-
дзіла яго даглядаць дзіця, і сказаў,
чухаючыся:

— У цябя хорошая прывычка бу-
дзіць утречком, самы сон..

Яна сказала—злая, быццам ліха:

— Ах, чтобы цябя чорт... Інцілі-
генція какая...

Цяпер мы ехалі якраз міма Анджэр-
ска-Суджанскіх капальняў, якія нале-
жалі некалі таму капіталісту Міхель-
сону, што ў яго былым доме ў Маскве
зараз змяшчаецца беларускае прад-
стаўніцтва. Між іншым, і ў капальнях
даўней і цяпер шмат працуюць белару-
саў, бо вакол жывуць найболей пера-
сяленцы з Беларусі.

Мы ехалі, і капальні блішчэлі элек-
трычным сьвятлом, як быццам там гэ-
тых лямпачак тысячы-тысячы...

Працуюць там і начою, на тры
зьмены. Надвор'е было ўжо ранішняе,
але яшчэ туманнае, і сьвятло гарэла
па ўсіх капальнях. Ехаць міма і гля-
дзець—было нязвычайна прыгожа. Як
быццам нейкі невядомы сьвет будучыні
жыў там сваім наўдзіўнейшым, таём-
нічым жыцьцём.

М. Г.

Юрка Лявонны.

ПА ДА РОЗЕ...

На аблозе—шпіцы соснаў,
Моцна сьпіць дзядуля-бор.
Над палямі ў злую ростань
Сьвішчыць вецер у вупор.

Ў беласьнежных фіранкі
Захінулася гара,
І цьвіце ў марозным ранку
Цветам-чырванью зара.

На дарозе—рып ад санкаў,
Бомы звоняць у гаі.
Ў санках едуць з бацькам Янка
На саломцы, удваіх.

Ў белым паркалю налянкі—
Бацьку-ж весела з таго,
Што сягоньня яго Янку
Адзьвінела дзевяць год!...

Дзед-мароз жалезнай лапай
Сьціснуў рэйкі, правяды...
— Хутка, Янка, ў школу трапім,—
Бачыш—горад ужо, дым...

— Па кабыле, татка, жар ты!
(Татка надта дружны з ім!)
Сёньня Янку-хіба жарты?
Дзевяць вёснаў, дзевяць зім...

Сёньня Янка ў белым доме
З кніжкай сядзе ў першы раз,
З ім настаўнік загамоніць,
Запытаньню дасьць адказ.

А праз годзік матцы Янка
Так напіша (ясна-сам)
— Вёска Ніжня-Туманка...
Прывітаньне тату... Вам...

На аблозе—шпіцы соснаў,
Моцна сьпіць дзядуля-бор.
Гэта значыць—б.дзе ростань
Перад вобліскамі зор!..

Л. Цьвяткоў.

МОЦ ПАЧУЦЬЦЯ Ў ПЯСНЯРСТВЕ МАКСІМА БАГДАНОВІЧА.

Звычайна зусім слухна характары-
зуюць Максіма Багдановіча, як вялі-
кага мастака і глыбокага філёзофа.
Высокая тэхніка і наважная ўдмлі-
васьць яго творчасці зьяўляюцца бля-
спрэчнымі.

Недарма нашы літаратуразнаўцы
гавораць, што ў паэзіі Багдановіча ня-
ма нічога раптоўнага. Але гэта ня
выключае наяўнасьці ў ёй магут-
нага імпэту, надзвычайна напру-
жанае эмоцыянальнасьці. Часам яна
бывае як-бы ў скрытым стане, але ня
вельмі рэдка выяўляецца і надта яс-
крава.

Надаўна інстытутам Беларускае
Культуры выдадзены першы том твораў
М. Багдановіча. Усё тое, што застало-
ся ад яго паэзіі, увайшло ў гэты
том. Такім парадкам шмат чаго но-
вага можна знайсці ў гэтай кніжцы
(XV+493 старонкі).

І перш за ўсё—парушаецца даўней-
шае ўяўленьне аб М. Багдановічу, як
аб крыху халаднаватым мастаку-філё-
зофе. Праўда і тое, што частка такіх
твораў, прасякнутых магутным пачуць-
цём, нам ужо вядома даўно, бо зьяві-
лася ў друку яшчэ ў нашаніўскую
пару.

Але і яны набываюць новую ці-
кавасьць пры параўнаньні з дагэтуль
невядомымі вершамі.

Пачуцьцё грамадзкай крыўды-ня-
долі выражана надзвычайна моцна ў
вершы: «Краю мой родны».

„У гутарках назнах—аб шчасьці, аб згодзе
Сэрца навін не пачуе.
Сьціснула гора дыханьне ў народзе.
Гора ўсюды пачуе.
Хваляй шырокай разьлілася, як мора,
Родны наш край затапіла...
Брацьця! Ці зможам грамадзкае гора?
Брацьця! Ці хопіць нам сілы!“ (Стар. 174
і 175).

У вершы «Мяжы» мы чытаем:
„Вакол яго (чалавека) платы, межы.
Пабач, што робіцца за гэтымі платамі!
Ў надмернай працы гіне тут
Галодны і абдэртны люд,
Каторы моцнымі рукамі
Стварыў усе багацтвы на зямлі...
А сам даўно сьляпы ад сьлёз
І ўжо забыўся аб ратунак...
А людзі нішчацца ў голадзе, у зморы
Ад беднаты, ад цемнаты,
Бо скрозь—мяжы, бо скрозь—платы“.
(Стар. 69 і 70).

Як-жа зьнішчыць гэтыя непатрэб-
ныя перагародкі, што нават дзяцей аднае
краіны-маці робяць чужымі, неспа-
гаднымі людзьмі.

На гэтае пытаньне, ці хопіць сама-
ахвярнасьці,—песьняр адказвае магут-
ным заклікам:

„Рушымо, брацьця, хутчэй
У бой з жыцьцём, панідаючы жах;
Крыкі пужлівых людзей
Ня стрымаюць хай бітвы размах!“
(Стар. 179).

І ўрэшце паэт ужо цьвёрда і ўпэў-
нена гаворыць:

„Ты ня згасьнеш, ясная заранка,
Ты яшчэ асьвеціш родны край,
Беларусь мая! Краіна—бранацка!
Ўстань, свабодны шлях сабе шунай!“

Мы бачым цэлую градацыю вельмі
яскравых і напружаных эмоцыяў, па-
чынаючы ад жаху і канчаючы бадэ-
раю надзеяў на лепшую будучыню для
роднае краіны. А мы яшчэ нічога не
гаворым аб «песьнях беларускага му-
жыка», дзе таксама нямала эмоцыя-
нальнасьці. Яны ўжо былі адзначаны
ў крытыцы.

Закінуты на чужыну, М. Багдано-
віч пакахаў дзяўчыну іншае нацыя-
нальнасьці і, здаецца, ішага сьвета-
погляду і культурнага асяродзьдзя.
Гэтая акалічнасьць дала паэту шмат
яскравых, часам салодкіх, а часам і

цяжкіх перажываньняў, якія адбіліся
ця толькі ў яго лірыцы, а нават у
некаторых эпічных творах.

Саўсім не філёзофскім тонам гу-
чыць, напрыклад, такое шчырае пры-
знаньне закаханага маладога песьняра:

«Буду сьніць і днямі і начаі.
І прыду. Што ўздумаеш, рабі,—
Хочаш—душу растапчы нагамі.
Хочаш—мучай, хочаш—загубі» (Стар. 322)

Гэты, для многіх з нас зусім новы,
бок творчасці М. Багдановіча робіць
яго яшчэ больш блізкім. Бо і
сапраўды ця пер песьняр ужо
пазбавіўся ў нашых вачох тае
аднабаковасьці, тае выключнае фі-
лёзофічнасьці, якая надавала яму ней-
кі занадта паважны характар. Цяпер
гэта чалавек ва ўсёй сваёй суцэль-
насьці—поўны жыцьця з яго горам і
радасьцямі, ня толькі грамадзкімі, але
і асабістымі.

Мы ўжо пераканаліся, што ў душы
песьняра быў вялікі запас магутнае
эмоцыянальнасьці. Значная частка па-
добных вершаў, магчыма, нават не
дайшла да нас, дзеля свайго інтымна-
га характару, яна магла не перахоў-
вацца песьняром, а, мо' і зьнішчацца.
Большая частка дзеля гэтае-ж самае
прычыны ня была здадзена ў друк
самым паэтам. Але цяпер ужо віда-
вочна, што толькі сьціпласць і саром-
лівасьць нябожчыка-песьняра не да-
звалялі нам дагэтуль пазнаёміцца з ім
усебакова. Пад крышталёвым лёдам
высокае філёзофскае паэзіі захавалася
ў поўнай суцэльнасьці цалкай душа
жывога чалавека з радасьцю і горам,
з каханьнем і самаахвярнасьцю.

Гэтая акалічнасьць робіць вобраз
песьняра яшчэ больш рэльефным і
блізкім нам.

МАСТАЦТВА НАРОДА У СССР.

Пралетарская культура не адмяняе нацыянальнае культуры, а дае ёй змест... Нацыянальная культура не адмяняе пралетарскае культуры, а дае ёй форму.

СТАЛІН.

Дзесяць год таму назад Расея выяўляла сабою ў маскакім сэнсе пустыню з двума толькі оазісамі—Пецярбургам і Масквой. „Остальная страна“ абхадзілася без мастацкага жыцця.

Гэтай найглыбейшай несправядлівасці нанёс рашучы ўдар Кастрычнік, які выклікаў да жыцця мастацтва ўсіх нацыянальнасцей СССР.

Каб чытачу стала яснай уся карціна мастацкага ўздыму СССР пасля Кастрычніка, прывядзем факты.

На Каўказе вырастаюць таварыствы мастакоў Грузіі і Арменіі. На Украіне ў 1925 годзе нарадзіліся аж тры мастацкія аб'яднанні—АРМУ (Асацыяцыя Рэвалюцыйнага Мастацтва Украіны), АСМУ (Аб'яднанне Сучасных Майстроў Украіны), АХЧУ (Асацыяцыя Мастакоў Чырвонай Украіны) і г. д. і г. д.

Мастацкае жыццё ўсіх нацыянальнасцей Саюзу ўпяршыню было прадстаўлена на **усаюзнай выстаўцы ў Маскве**, якая была наладжана да дня 10-й гадавіны Кастрычніка.

Вельмі паказальна, што заклік выставачнага камітэгу спаткаў гарачыя водгукі дзя культурнага агляду СССР, відаць, **наспела**.

Выстаўка аказалася больш, чым імпазантная. Мастацтва дзёка-усхадняга краю, Караліі, Чувашы, Башкіры, Сярэдняй Азіі, Каўказу, Украіны, Беларусі—былі прадстаўлены на выстаўцы вельмі шырока.

У тым, што выстаўка адчынілася ў дні Кастрычнікавага юбілею, не аказалася ніякай нацяжкі. Яна з'явілася бліскачай дэманстрацыяй менавіта Кастрычнікавых дасягненняў.

Вось на першым паверху, поруч з мастацкімі адзіночкамі, цэлы рад мастацкіх нацыянальных таварыстваў: Беларусі, Грузіі, Арменіі, Украіны. Усе яны, як ужо сказана, плён апошніх год.

З пункту погляду „стылю“ выстаўку можна падзяліць на два крылы. Гэты водпадзел устанавляецца аднакам Усходу (жывапіс Сярэдняй Азіі, Арменіі, Грузіі, а з другога—знакам Захаду (Беларусь, Украіна), Далёкія традыцыі Пэрсіі, Асірыі, Византыі, якія выступаюць і ў Армянскай жывапісі, асабліва выразны ў мастакоў

Грузіі Мастацтва Грузіі—амаль у цэнтры ўвагі на выстаўцы, і ў прыватнасці грузінскі мастак Ніко Піросманішвілі.

Расейскі чытач наўрад ці калі-небудзь чуў гэта імя. А між тым, калі сучасная мастацкая Францыя гардзіцца сваім геніяльным прымітывам А. Руссо, то Грузія з поўным правам супроць паставіць яму свайго геніяльнага самародка, мастака-самавучку Піросманішвілі.

Украінскае мастацтва—жывапіс і графіка заняло на выстаўцы на менш важнае месца па колькасці экспанатаў і па важнасці тых пытанняў, якія яно закранае. Гэтыя пытанні звязаны з адной генеральнай праблемай—**аб шляхох развіцця сучаснага нацыянальнага мастацтва**.

І Врона, дырэктар Кіеўскага мастацкага інстытуту і старшыня АРМУ, правільна адзначыў у сваім артыкуле ў кіеўскай „Пролетарскай Правде“, што, гаворачы пра сучаснае украінскае мастацтва, нельга гаварыць пра якое-небудзь „восстановление“ даваеннае нормы, як гэта мае месца ў расейскім рэвалюцыйным мастацтве. „Новым творчым дасягненнем украінскага мастацтва няма з чым раўняцца ў перадрэвалюцыйным мінулым, украінскае нацыянальнае мастацтва пачынае свой творчы шлях з рэвалюцыі і ў рэвалюцыі“.

У правінцыяльнай Украіне старага рэжыму ня было ўсіх тых мастацкіх плыняў, якія мелі месца ў дакастрычкавай Расеі. Тут прыходзіцца ствараць усё нова. І калі прыняць гэта пад увагу, то прыдзецца з вялікім здзіўленнем сцвердзіць, што посьледні, дасягнуўшы Савецкай Украінай у галіне творчасці і мастацкай асветы,—сапраўды аграмадныя. Украіна надзвычайна паспяхова стварае **нацыянальна-рэвалюцыйнае мастацтва**.

Гэта праблема з асаблівай энергіяй высунула ў 1925 г. Асацыяцыя Рэвалюцыйнага Мастацтва Украіны, самым буйным украінскім мастацкім аб'яднаннем, якое ахоплівае жывапіс, архітэктару, мастацкую прамысловасць. Апроч АРМУ, узынкілі—АХЧУ (Асацыяцыя Мастакоў Чырвонай Украіны) і АМСУ (Аб'яднанне Сучасных Майстроў Украіны). Гэтымі трыма мастацкімі групамі і барацьбой паміж імі і азначаецца сёнешні дзень украінскага мастацтва. З гэтых трох груп АСМУ арыентуецца на заходня-эўрапейскую і часткай на расейскую мастацкую культуру. З прадстаўленых на выстаўцы твораў АСМУ працы праф. Крамарэнка выяўляюць вялікую чыста французскую культуру жывапісі, другі таленавіты мастак—Пальмаў злучае ў сваіх шуканнях

нешта накішталт нямецкага экспрэсіянізму. Больш азначаныя „нацыянальныя“ мэты ставяць перад сабой АХЧУ і АРМУ. Праграма новага мастацтва АХЧУ зводзіцца да этнаграфіі (украінскія хаты, вымытыя рукавы і да т. п.). Гэта этнаграфічны бытавізм, па сутнасці свайго вельмі мала рэвалюцыйны і нацыянальны толькі па свайго сюжэтыцы. АРМУ выяўляе сабой федэрацыю розных плыняў: тут ёсць творы, якія маюць водгукі нямецкага экспрэсіянізму (Элева) і ўплыў маскоўскага Бубновага валета (вельмі моцныя і сакавітыя нацюрморты Чэркаскага). Аднак, тут ёсць адна яўна пераважаючая і надзвычайна спецыфічная нота, якая прыдае АРМУ характар нейкай адзінай школы. Я разумею ўплыў прафесара Бойчука, украіна-галіцкага, мастака і яго брата Т. Бойчука (памёр у 1923г.), прадстаўленага на выстаўцы. Гэтым уплывам адзначаны працы цэлай пляяды мастакоў—Седяра, Раціцкага, Падалькі, Паўленка, Шэхтмана.

З прац **беларускіх** мастакоў цікава азначыць працы мастакоў: Ю. Цэна—„Партрэт мастака Марка Шагала“ і С. Юдовіна—„Беларускія матывы“ (графюра на дрэве).

Надзвычайна характэрна тая ўзнёслая вера ў сваё ўласнае мастацтва, нават у асобае свае месіянства, якое сапраўджае абуджэнне мясцовага краёвага мастацтва. Гэта асабліва характэрна прагучэла, напрыклад, на зьездзе мастакоў-сібіракоў.

„Я скажу аб асаблівасцях Сібіры, я хачу падкрэсьліць, што мастацтва, датыкаючыся да карэньняў народнае творчасці, заўсёды адраджалася... Сібір для развіцця вялікага мастацтва я лічу самым адпаведным месцам у СССР“.

Так гаварыў на зьездзе мастакоў-сібіракоў тав. Капылоў.

Вось тут мы стаімо перад дзвюма крайнасцямі,—якія могуць быць у мастацтве народа СССР: агульнарасейскім і агульнаэўрапейскім ухілам, які можа нівеліраваць нацыянальнае і народнае, і з другога боку—ухілам да „вобласнічства“, да мясцовага патрыятызму, замыкання ў сваю нацыянальную традыцыю. Паміж гэтымі Сцыллай і Харыбдай савецкае мастацтва павінна выбраць сярэдняю мудрую лінію. У нацыянальнай культуры, у мінулым трэба ўмець **выбраць** тыя элементы, якія сапраўды жыццяздольны і не супярэчаць нашым клясамым, сацыялістычным крытэрыям, якія дапамагаюць ісьці наперад.

ЯК ПРАЦУЕ 1-ы БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ ТЭАТР.

Тэатр карыстаецца ў Віцебску надзвычайным поспехам. За 3 месяцы—кастрычнік, лістапад і снежань тэатр наведалі каля 34 тысяч чалавек. Тэатр чынна рыхтуецца да наступнага сезону і мае на мэце паставіць шэраг новых п'ес як сваіх, так і з расейскай і украінскай сцэны.—У склад трупы запрашаюцца сьвежыя сілы: артысты і выдатныя салісты.

Беларускі тэатр карыстаецца сярэд-прадоўным мас Віцебску надзвычайным поспехам. За тры месяцы—кастрычнік, лістапад і снежань—тэатр наведалі

24.311 арганізаваных і 9.613 неарганізаваных глядачоў. Калі ў кастрычніку было толькі 3.683 арганізаваных глядачоў, то ў снежні лік глядачоў дасягае 12.045 асоб.

Трэба адзначыць, што білеты ў тэатр значна паніжаны, рабочым дасца сідка на 40 проц., і апрача таго адна трэць білетаў кожнага спектакля прадаецца выключна рабочым арганізацыям. Камсамол мае сідку на 50 проц. і для яго спектаклі ладзяцца адзін раз у тыдзень.

Для Чырвонай арміі ладзяцца зачыненыя спектаклі па 2 разы ў месяц па значна паніжаных цэнах ад 10 да 40 кап.

білет. Дзевяць спектакляў былі пастаўлены для вучняў сямёхгодкі.

—Якія п'есы падабаюцца глядачу?—Рабочым больш усяго падабаюцца: „Перамога“, „Кар'ера таварыша Брызгаліна“, „Каваль Вавода“, „Мяцеж“, „Стралак Толь“. Ёсць групы рабочых, якія глядзяць адну пастаноўку па 2-3 разы.

Як адносіцца да тэатру Віцебскае грамадства можна судзіць ужо з таго, што яна рашуча выступае супроць нашага адезду ў Магілёў. Апрача стальных пастановак у тэатральным будынку тэатр часта ладзіць спектаклі ў клубе фабрыкі „Дзьвіна“ і ў клубе чыгуначнікаў.

Адміністрацыя тэатру супольна з рэдакцыяй газеты „Заря Запада“ наладзілі дыспут, які цягнуўся 2 вечары і выклікаў вялікую зацікаўленасць сярод гледачоў тэатру. Шматлікія выступленні па гэтым пытанню сьцьвярджалі, што тэатр узяў правільны напрамак і пастаноўкі яго трэба лічыць здавальняючымі.

З пастацовак гэтага году вялікім поспехам карыстаецца на нова перапрацаваны артыстам Ждановічам „Мешчанін у шляхецтве“, Мольера. Таксама трэба адзначыць, што шырокім поспехам карыстаецца аргіназаваны пры БДТ 1 белару-

скі вакальны квартэт, у склад якога ўваходзяць Мацэлевіч, Швайка, Патапаў і бас Мікалевіч. Кампазітар Андаў гарманізаваў для квартэту 6 беларускіх сьпеваў.

Тэатр зараз ужо рыхтуецца да будучага тэатральнага сезону. Рэжысэр тэатру Міровіч рыхтуе да пастаноўкі музычную сучасную сатыру. Таксама рыхтуецца да пастаноўкі „На купальне“—М. Чарота. На гэту пастаноўку запрошан кампазітар Стрэлнікаў, які ўжо прыехаў знаёміцца з характарам, напрамкамі і пастаноўкамі тэатру. З украінскай сцэны тэатр мяркуе ўзяць „Рэспубліка на калёсах“.]

Да наступнага сезону мы перапрацоўваем на нова „Броненягнік“ Іванова, дапасаваўшы гэту п'есу да беларускіх умоў Гэтай пастаноўкай мы адчынім сезон.

Тэатр звярнуў увагу на павялічэнне ў рэпертуары музычнай часткі. Апрача „На Купальне“ і музычнай сатыры Міровіча тэатр мае на мэце паставіць наступныя музычныя п'есы; „Галька“—Манюшка, „Лагчына“—Д. Альбэрга і музычную камэдыю Ёльлінскага. З Ленінграду запрашаецца сьпявачка (мэдо-сапрана) Васільчэнка і сапрана Кіеўскай оперы Багданава. Таксама павялічваецца склад балету.

БІБЛІАГРАФІЯ.

(А. Шлюбскі) **Матар'ялы да беларускае бібліяграфіі том IV. Этнаграфія.** Выданьне Інстытуту Беларускае Культуры. Менск—1927 г., стар. XII+92. In folio 4°.

З 1295 г. існуе Бібліяграфічная камісія Інстытуту Беларускай Культуры, перад якой пастаўлена заданьне—складаць па магчымасьці поўны свод бібліяграфічных вестак аб літаратуры па беларусазнаўству, сыстэматызаваны па адпаведных разьдзелах, як напрыклад, „Народная гаспадарка“, „Палітычнае і грамадзкае жыцьцё“, „Этнаграфія“, „Мова і літаратура“ і г. д.

У сучасны момант, калі вывучэньнем беларускае культуры займаюцца не адзінкі—акадэмікі са сваймі ўдаснымі зборамі—бібліяграфічнымі паказчыкамі, а сотні даследчыкаў—краязнаўцаў, патрэба ў бібліяграфічных вестках вялікая. З другога боку, сабраўшы і сыстэматызаваўшы ўсё, што пісалася па беларусазнаўству, мы будзем мець вялікі ўклад у беларускую навуку.

Рэдазумеы намі ІУ том матар'ялаў да беларускае бібліяграфіі складае сабою збор матар'ялу з беларускае этнаграфіі, падрыхтованы да друку А. Шлюбскім.

Як зазначае бібліяграфічная камісія ў прадмове, матар'ял, які зьмешчаны ў гэтым томе, ахапляе пэрыяд да 1926 г. за некаторымі выняткамі. Матар'ялы ахапля-

юць усю Беларусь у этнаграфічных межах.

Увесь том бібліяграфічных матар'ялаў сыстэматызаваны па трох разьдзелах навукі, а менавіта.

1. Агульная частка (этнаграфічныя атласы і карты, працы агульна-этнаграфічнага зместу, мэтодыка і практыка зьбіраньня этнаграфічнага матар'ялу, экспэдыцыі, музэі, выстаўкі, этнаграфічныя таварыствы, гісторыя беларускае этнаграфіі, жыццязьпіс і агульны характарыстыкі прац беларускіх этнаграфіаў). Гэты разьдзел ахапляе сабою 533 назвы.

2. Матар'яльная культура. Быт. (Агульныя працы аб матар'яльнай культуры; вопратка; будоўля і с.-г. прылады; няпісанае права; народная мэдыцына; народны календар; вясковыя промыслы). Складаюць гэты разьдзел №№ 534—869.

І нарэшце, трэці разьдзел—Духовная культура. (міталёгія, забабоны, рэлігійныя звычкі, народная паэтычная творчасць—працы аб народнай творчасці, крыніцы; замовы і звычкі, песьні і звычкі бытавога кругу; бытавыя песьні; гістарычныя песьні, рэлігійныя вершы, прыпеўкі, прыказкі, загадкі, казкі і легенды; гульні; слоўнікавы матар'ял; мэлёды, музычныя прылады, народнае мастацтва). Ад 870 да 1877 нумару складаецца гэты трэці разьдзел кнігі.

Да „Матар'ялаў“ дададзены паказчык прозьвішч аўтараў і паказчык мясцо-

васьцяў, а таксама сьпіс выкарыстаных крыніц.

Кажучы аб вялікай каштоўнасьці гэтай кніжкі ў справе вывучэньня беларускай этнаграфіі, мы усё-ж такі павінны зазначыць некаторыя недахопы выданьня.

Папершае,—як сама камісія зазначае,—матар'ял ахапляе пэрыяд да 1926 г. за некаторымі выняткамі. Вось якраз гэтыя „некаторыя выняткі“, аб якіх так скромна заўважае рэдакцыя—памяншаюць каштоўнасьць кніжкі. Са сьпісу „выкарыстаных крыніц“ невядома, ці выкарыстаны цалкам такі багаты матар'ял, як неафіцыйны часткі Менскіх, Магілёўскіх, Віцебскіх, Горадзенскіх, Віленскіх губэрскіх ведамасьцей—у якіх на працягу ўсяго існаваньня зьмяшчаліся навуковыя этнаграфічныя працы. Толькі адзін выкарыстаны паказчык да неафіцыйнай часткі Магілёўскіх Губ. Вед.—паказчык Е. Р. Раманава і то за поўны пэрыяд часу (з 1839 па 1898 г.).

Нявыкарыстанымі, як відаць, засталіся памятнаы кніжкі за пэўныя гады, „Журнал міністэрства юстыцыі“, у якім друкаваліся навуковыя артыкулы па беларускаму звычайнаму праву, „Журнал міністэрства внутрэнних дел“ і інш.

Але, ня гледзячы на адзначанае, тав. А. Шлюбскім прароблена вялікая, цікавая, цяжкая, але і карысная праца.

НОВАЯ БЕЛАРУСКАЯ ЛІТАРАТУРА.

Пад гэтую назваю ў нямецкай газэце Чэхіі—газэце, якая распаўсюджана галоўным чынам у дыплёматычных колах усяго сьвету, зьявіўся артыкул, пераклад з якога мы і зьмяшчаем.

PRAGER PRESSE № 346. СУБОТА
17 СЬНЕЖНЯ 1927 г.

Якуб Колас, які побач з Янкай Купала зьяўляецца найбольш выдатным песьняром сучаснае Беларусі і таксама мае годнасьць нацыянальнага паэты,—у апошнія гады прайшоў вялікі эвалюцыйны шлях. Мэлянхолічныя, панурныя настроі, якімі былі поўны ранейшыя Коласавы творы, аддаюць цяпер месца ў яго больш новых рэчах,—у зборніку навэляў „На прасторах жыцьця“ (Беларускае Дзяржаўнае Выдавецтва 1926 г.)—больш-жыццёрадасным і поўным надзеі матывам. Новыя вобразы Колас узяў з самае сьвежае беларускае сучаснасьці, часта—гэта прад-

стаўнікі новае моладзі, якія выклікаюць у песьняру радасны, бадзёры настрой. Праўда і тое, што ў сваім аптымізьме Колас усётакі устрыманы: ён бачыць таксама і адваротны бок новага жыцьця, з вялікім мастацкім уменьнем ён малюе і тое, пустазельле, што гэтак буйна разрастаецца на новай глебе. Пясьнярскі маладыяк зьяўляецца ў гэтых адносінах менш устрыманым.

Цішка Гартны (псеўдонім Жылуновіча) выступае на чале так званых пралетарскіх песьняроў і пяе ў сваіх сапраўды шматлікіх творах (рамане „Сокі цаліны“, зборніках навэляў: „Трэскі на хвалях“ і „Прысады“, у вершах „Песьні працы і змаганьня“) —натхнёны гімн рэвалюцыі і ўтворанаму ёю новаму парадку. „Сокі цаліны“ павінны былі б зьявіцца першым беларускім раманам. Гэты твор мае пры том вельмі шырока накіданы плян і (паколькі можна судзіць на падставе першых дзвюх частак)—добрую пабудову. Аднак

ён застаецца няскончаным—і гонар напісаньня першага беларускага рамана выпіў на долю Міхася Зарэцкага („Сьцежкі-дарожкі“, якія зьяўляюцца кавалкамі ў часопісе „Полымя“). Зарэцкі здабыў сабе і ў якасьці навэлістага пачэснае месца. Яго навэлі: „Пад сонцам“ (зборнік), „Голы зьвер“ і „У віры жыцьця“ (новы зборнік выдалены Дзяржаўным Выдавецтвам на 225 старанках) маюць толькі адну загану: яны занадта моцна падкрэсьліваюць мараль і таму паручаюць роўнавагу паміж мэтай і сродкамі.

Міхась Чарот, роўналетак і аднадумец Зарэцкага можа, зразумела, лічыцца палкім прыхільнікам беларускае рэвалюцыйнае ідэалёгіі. Яго паэмы: „Босыя на вогнішчы“, „Беларусь лапцюжная“ і „Чырвоначырныя вясчун“, таксама як і зборнік навэляў „Веснаход“—зьяўляюцца вынікам сапраўднага натхненьня і часам вельмі моцна захапляюць чытача.

М. Г.